

ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 008.(09)(37+38)+937/938:[373+378].001

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОГО ФЕНОМЕНА АНТИЧНОЇ МІФОЛОГІЇ І КУЛЬТУРИ (ДО ПИТАННЯ ПРО СПЕЦІАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ АНТИЧНОСТІ В СУЧАСНІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ТА ВИЩІЙ ШКОЛАХ)

Кулікова Л.Б.,

Херсонський державний морський інститут

Актуальність. Історія сучасної європейської середньої і вищої, класичної, гуманітарної освіти, історико-педагогічний досвід її викладання нараховує більше 2500 років. Ця система зародилася в Давній Греції і досі існує і є яскравим прикладом і зразком для всіх педагогів світу.

Вивчення історико-педагогічного досвіду феномену античної міфології і культури як основи, фундаменту шкільної та вищої класичної освіти має неабияке значення. Розгляд класичної греко-римської міфології і культури як самостійного предмета дослідження в історії педагогіки (історії класичної освіти) і в загальній історії актуальний, так може бути успішно застосований у сучасній системі загальної та вищої освіти України, яка будується на засадах гуманізму та національного самоусвідомлення.

Мета статті – показати, що глибоке та всебічне вивчення цього феномену і його розвитку на різних історичних етапах, у країнах Європи, та в Україні, теорії та практики потребують цілісного та системного підходу [6].

Викладення основного матеріалу. Теоретичний аналіз проблеми пропонує декілька напрямів у вивченні цієї дисципліни.

1. Вивчення та ретроспективний аналіз античної міфології і культури як історичної дисципліни в системі класичної гімназійної освіти; виявлення важливого та цінного теоретичного та методичного досвіду, застосування його в сучасному педагогічному процесі [5].
2. Виявлення й аналіз основних тенденцій та протиріч функціонування системи середньої та вищої історичної освіти, зв'язків та факторів, які обумовили основні напрямки в її розвитку.
3. Визначення ролі і місця класичної греко-римської міфології та культури в системі сучасної середньої та вищої історичної освіти в різні періоди у ХХ столітті.
4. Вивчення та аналіз сучасних проблем, протиріч, новітніх тенденцій розвитку шкільної історичної освіти в Україні і за кордоном [5, 6].
5. Створення самостійної дисципліни “Класична греко-римська міфологія” для загальноосвітньої школи, розробка навчальних програм, посібників і застосування їх на практиці сучасного процесу системи середньої та вищої історичної освіти [7-10].

Всебічне вивчення цієї проблеми у рамках системного підходу може бути доповнено аналізом у контексті вивчення теорії та практики антикознавства з позицій парадигмального підходу, у межах якого внутрішня логіка розвитку антикознавства, як частини історичної науки і як предмета вивчення, розглядається з точки зору виникнення, розвитку і взаємодії різних науково-педагогічних парадигм [1].

Цей підхід дозволяє нам розглянути генезис розвитку світового і вітчизняного антикознавства, як самостійної частини в історичній, літературній та пізніше, у педагогічній науках, виявити етапи розвитку педагогічної теорії вивчення античності, розглянути основні наукові концепції, проаналізувати полярні точки зору вчених-педагогів-антикознавців за найбільш важливими, принциповими питаннями теорії та практики вивчення і викладання античної культури, міфології, у системі загальної та класичної середньої та вищої освіти; їх підходи до відбору й організації забезпечення системи освіти. Вивчення й аналіз альтернативних наукових позицій і поглядів всесвітньо відомих учених-педагогів, антикознавців другої половини XIX-XX століть, має важливе значення на шляху пізнання істини [6].

Це дозволяє досить повно і глибоко з точки зору сучасного бачення, уявити картину розвитку вітчизняного і світового антикознавства, виявити невіршені проблеми і протиріччя.

Розгляд цього процесу в контексті вивчення актуальних проблем історико-педагогічного та історичного досвіду викладання античності в системі середньої та вищої і вищої історичної та філологічної освіти дозволяє вільно, глибоко та об'єктивно проаналізувати і виявити його тенденції, закономірності, етапи розвитку, а також описати й систематизувати багатий за змістом емпіричний матеріал для подальшого використання цього досвіду на практиці.

Створена авторська дисципліна “Класична греко-римська міфологія” розглядається як визначена система у сучасній шкільній та вищій гуманітарній освіті. Вона пропонує однаковий для всіх навчаючих зміст та єдиний темп його засвоєння – форми, методи, засоби [7-10].

Нові цілі, поставлені перед загальноосвітніми навчальними закладами, потребують зміни структури і змісту предмета історії стародавнього світу в межах загального курсу всесвітньої історії. У цих умовах виникає об'єктивна потреба зміни функції навчального предмета, його змісту, який стає не стільки об'єктом вивчення, скільки засобом розвитку учня. Класичній греко-римській міфології, що пропонується нами як приклад спеціально створеної самостійної навчальної дисципліни, (чи як самостійний розділ курсу історії стародавнього світу), всесвітньої історії, спецкурс для гімназій та ліцеїв, гуманітарних факультетів університетів та педагогічних інститутів чи окремий розділ у курсі зарубіжної літератури), створює унікальні можливості глибокого впливу на всебічний розвиток особистості молодого людини, так як

за основу її змісту покладено цивілізаційний підхід при вивченні життєдіяльності суспільства, людини та її взаємодії з природою [5].

Поглиблене і різноаспектне вивчення цієї дисципліни забезпечує формування у школярів та студентів цілісного уявлення про людину і оточуючий її світ. Сучасний етап у розвитку перш за все середньої та вищої історичної освіти характеризується орієнтацією його змісту на формування у школярів історичної культури як складової частини загальної культури людини. Тому знання і використання у життєвій практиці античного, у широкому розумінні цього слова, коріння культури допоможе ефективно вирішити це завдання.

Усі компоненти системи знаходяться у складних системоутворювальних зв'язках і взаємодіях між собою – організаційних, науково-методичних змістовних та інших.

Період з XVIII по XX століття в історії гуманітарної освіти характеризується кардинальними змінами, які відзначалися низкою реформ. Класична греко-римська міфологія і культура розглядаються нами в історичній ретроспективі як самостійна дисципліна історичного циклу “Міфологія”, яка була уведена у структуру навчальних планів вітчизняних гімназій на початку XIX століття, проіснувала до 1917 року як самостійна дисципліна “Антична культура”, змінивши свою назву, у вигляді спецкурсу для VIII класу чоловічої гімназії (вивчалася 2 години на тиждень) [Програма гімназійної освіти з історії 1913 р.]. Нагадаємо також, що до 1917 року в країні не було спеціального розподілу в університетах на окремі факультети: історичний та філологічний. Факультет був єдиний – історико-філологічний. А це означає, що гімназисти, які ставали студентами, отримували фундаментальну філологічну та історичну професійну підготовку водночас.

Після Жовтневої революції 1917 року і проведених реформ у галузі середньої та вищої освіти, держава відмовилася від системи класичної гімназійної та вищої освіти й історичних дисциплін, за радянські часи вивчення філології та історії також стало розділеним. Загальна та вітчизняна історія, як предмети самостійного вивчення у шкільних курсах, інші історичні дисципліни були виведені зі структури вітчизняної шкільної історичної освіти на декілька десятиліть. Окремі розділи і теми з античної міфології та культури на початку 40-х років увійшли у заново створені підручники з історії стародавнього світу для 5 класів загальноосвітньої школи, і в такому вигляді проіснували майже до середини 90-х років XX століття [5].

Європейський досвід вивчення шкільної історії, міфології та культури античності у XX столітті переконливо свідчить про те, що за кордоном вивчення класичних дисциплін, стародавніх мов на матеріалах античної історії, літератури, міфології, мистецтва та культури, та власно історія та міфологія зберегли свій статус як самостійні дисципліни в системі шкільної історичної та гуманітарної освіти в цілому.

Процес навчання всесвітній історії у школі (історії стародавнього світу), вивчення історичного досвіду його організації і викладання неможливо уявити без тісного взаємозв'язку і опори на методичну науку, історію методичного мислення.

Методика вивчення історії, як розділ педагогічної науки, являє собою власну, предметну дидактику. Вона тісно пов'язана з загальною дидактикою, віковою психологією і теорією виховання. У методиці викладання і вивчення історії її мета, зміст, методи і форми, засоби організації вивчення є тісно взаємозв'язані, утворюють цілісність. До основних методологічних і теоретичних проблем, які вона розглядає, відносять: об'єкт, предмет і методи наукового дослідження, мету вивчення предмету, принципи відбору змісту і визначення структури шкільного предмета історії, психолого-педагогічні основи вивчення історії. На сучасному етапі, коли ускладнюються завдання методичної науки, вона зосереджує свою увагу на корекції мети вивчення історії, яка повинна бути спрямована на виховання засобами предмета активної, ініціативної, творчої особистості.

На сьогодні особливо актуальною є розробка критеріїв відбору матеріалів змісту, принципів побудови програм із предмета загальної історії і з окремих курсів, визначення тієї системи і цінностей, які необхідно сформулювати у школярів та студентів засобами історії на матеріалах античності. Сучасний етап розвитку історичної, методологічної вітчизняної науки проходить в умовах корінної перебудови та вдосконалення навчальних планів, програм, створення підручників нового покоління як для загальноосвітньої, так і для вищої шкіл. Колективами учених істориків і методистів розроблено державний стандарт та концепцію шкільної історичної освіти, але на жаль, на наш погляд, вивченню античної міфології, історії та культури там відводиться замало місця, тому актуальною проблемою залишається подальша розробка навчальних програм, спецкурсів та навчальних посібників з вивчення античності для профільної системи навчання у спеціалізованих школах, гімназіях, ліцеях, секціях Малої академії наук [7-10].

Найбільш активно розгорнута ця праця в експериментальних школах, гімназіях, ліцеях і вузах, де працюють автори навчальних програм, підручників до власно створених курсів та дисциплін.

Нові концепції щодо вивчення розділів всесвітньої історії в сучасній школі спрямовані в напрямку гуманізації змісту історичної освіти, орієнтації на всебічний розвиток особистості школяра, інтеграції історичних знань з іншими шкільними дисциплінами, посилення мотивації навчання.

Тому накопичений віками історико-методичний досвід і методика вивчення класичної греко-римської міфології представлений і використаний на практиці, як дидактика, що досліджує особливості процесу вивчення її в загальноосвітній і вищій школах, своєю метою вважає за необхідне створення спеціальної дисципліни – класичної греко-римської міфології для школярів молодшої та середньої школи, визначивши її значення в

становленні та розвитку особистості молодої людини, що уміє грамотно вести себе в спілкуванні з природою та суспільством. Через методичну науку реалізується й опосередкований зв'язок шкільної історичної освіти з історичною наукою. Це передбачає спеціальне знайомство учнів та студентів з новою, яка раніше не вивчалася спеціально в шкільних курсах, частиною історичного, а також можна сміливо сказати – історико-філологічного знання з галузі антикознавства – міфологією, як самостійною частиною історичного і філологічного знання та науки, а також паралельним знайомством із творчістю та життєдіяльністю всесвітньо відомих учених, педагогів, істориків, з їх працями, навчальними посібниками, підручниками.

Ці зв'язки між процесом вивчення і такими науками, як історія педагогіки, історія та методика викладання, вивчення всесвітньої історії, антикознавство і антична міфологія є тісно взаємопов'язані і переплетені між собою, впливають в кінцевому результаті, на формування особистості [Пошетун: 1996, 25].

Дана концепція дозволила Л.Б. Куліковій – автору цієї новоствореної дисципліни:

1. Наочно уявити і розглянути історико-педагогічний досвід, теорію та практику функціонування класичної, історичної освіти у всій сукупності внутрішніх і зовнішніх зв'язків, зробити відбір та систематизацію джерел для всебічної характеристики.
2. Виділити етапи у вивченні антикознавства в системі шкільної історичної освіти, коли було досягнуто позитивних результатів у процесі навчання.
3. Усвідомити процес переходу від етапу до етапу в системі вітчизняної шкільної історичної освіти і за кордоном у ХХ столітті; виконати порівняльний аналіз сучасних підходів до вивчення античної культури і міфології в курсах шкільної історії в Росії та Польщі – загального й особливого, прослідкувати подібність та різницю.
4. З'ясувати загальні тенденції і протиріччя в розвитку системи середньої та вищої історичної освіти в цілому.

Вивчення цієї проблеми проводилося нами в декількох напрямках та етапах:

1) вибір актуальної проблеми, обумовленої сучасними ускладнюючими: підвищеними потребами до розвитку системи шкільної історичної і філологічної освіти в нових умовах життя суспільства, коли школа зобов'язана суттєво змінити зміст своєї діяльності, а гуманітарна освіта повинна стати більш гнучкою, систематично оновлюватися, з опорою на класичні та інноваційні положення методичної науки;

2) методологічна обґрунтованість концепції дослідження, що реалізується в руслі сучасних підходів, до відображення актуальних проблем загальної історії, антикознавства;

3) розробка програми дослідження та наступний історіографічний аналіз джерел;

- 4) постановка та вирішення завдань практичного вивчення класичної греко-римської міфології в сучасній загальноосвітній школі;
- 5) аксіологічний аналіз джерел;
- 6) систематизація, методологічна обумовленість та вивчення маловідомих та новіших фактів, подій у межах вітчизняного історико-педагогічного досвіду викладання антикознавства, міфології, які повинні стати важливою складовою шкільної історичної та філологічної освіти.

Висновки та пропозиції. Таким чином, викладені теоретичні та методологічні підходи до вивчення античної міфології та культури в сучасній системі шкільної гуманітарної освіти дозволяють дослідити історичний шлях, який довелося пройти дисциплінам, що стали основою і суттю історичної і літературної, класичної європейської, світової освіти.

Усе це дозволить автору в **подальшому, перспективному дослідженні поставленої проблеми** вирішити такі актуальні та важливі, з точки зору сучасного розвитку системи шкільного та вищої освіти наступні завдання: простежити історичний досвід і хід розвитку класичної греко-римської міфології в системі шкільної та вищої історичної освіти; в кожному відзначеному етапі й періоді виявити важливі, принципові риси, зміни, їх причини і наслідки, тенденції розвитку; проаналізувати хід реформ та їх вплив на розвиток вищої історичної освіти; проаналізувати прорахунки та досягнення; визначити цінні методичні прийоми і найбільш перспективні форми роботи з точки зору сучасних тенденцій та підходів до викладання загальної історії та відродження у наші дні системи класичної освіти; розкрити всю велич ідеалів та цінностей класичної греко-римської міфології та культури, все багатство її змісту як предмета в історичній, гуманітарній освіті; сформувати про неї в учнів та студентів цілісне системне уявлення як про унікальне та неповторне явище в педагогіці і показати цей феномен у всій глибині й багатообрядності і на основі практичного вивчення дисципліни “Класична греко-римська міфологія”; показати реальні можливості і високу ефективність використання її в сучасній вітчизняній системі освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Пометун Е.И. Школьное историческое образование в Украине. Пути развития и проблемы. – Луганск : Изд-во Восточно-украинского университета, 1995.
2. Пометун О.І., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі. – К. : Генеза, 2005.
3. Куликова Л.Б. История начиналась с мифов : учебное пособие [в 4-х частях]. – Симферополь : МСП «НАТА», 2001-2003 гг.
4. Куликова Л.Б. Исторический словарь школьника. Античная история и мифология. – М. : Советский спорт, 2002.

5. Куликова Л.Б. Классическая греко-римская мифология в структуре школьного исторического образования : монография. – К. : Университетское изд-во «Пульсары», 2002.

6. Куликова Л.Б. Классическое гуманитарное образование. История, опыт, традиции. Монография. – К. : Университетское изд-во «Пульсары», 2000.

7. Кулікова Л.Б. Програма з класичної греко-римської міфології. (Для середніх шкіл, гімназій та ліцеїв) // Завуч. – К., 2002. – № 16.

8. Кулікова Л.Б. Програма з класичної греко-римської міфології. (Для початкової школи) // Бібліотека вчителя початкової школи – К., 2003. – № 11.

9. Кулікова Л.Б. Програма з класичної греко-римської міфології. (Для середніх шкіл, гімназій та ліцеїв) // Зарубіжна література. – К., 2002. – № 17.

10. Кулікова Л.Б. Програма з класичної греко-римської міфології. (Для середніх шкіл, гімназій та ліцеїв). – Херсон : Персей, 1999.

11. Кулікова Л.Б. Сучасна класична європейська освіта ХХ століття. Європейський досвід та традиції // Шлях освіти. – 2002. – № 3. – С. 25-30.